

SOMIEN ELS VIQUIPEDISTES EN ENCICLOPÈDIES ELÈCTRIQUES?

PRESENT I FUTUR DE LA VIQUIPÈDIA I EL ROL DE LA COMUNITAT CATALANOPARLANT

Àlex Hinojo*

Resum

Aquest article aborda la situació actual i futura de la *Viquipèdia*, el rol i el pes específic de la comunitat catalanoparlant i les oportunitats i els riscos tecnològics, així com una proposta de possibles línies de treball futures.

Paraules clau: epistemologia; *Viquipèdia*; coneixement lliure; wiki; comunitats; voluntariat; participació; dades obertes; digital; llengua catalana.

DO WIKIPEDIANS DREAM OF ELECTRIC ENCYCLOPAEDIAS?

PRESENT AND FUTURE OF THE WIKIPEDIA AND THE ROLE OF THE CATALAN-SPEAKING COMMUNITY

Abstract

This article addresses the present and future of Wikipedia, the role and specific weight of the Catalan-speaking community and the opportunities and technological risks involved, along with a proposal for future lines of work.

Keywords: epistemology; Wikipedia; open knowledge; wiki; communities; volunteering; participation; open data; digital; Catalan language.

*Àlex Hinojo, activista cultural, gestor del coneixement i exdirector d'Amical Wikipedia. info@alexhinojo.cat

Citació recomanada: Hinojo, Àlex. (2020). Somien els viquipedistes en enciclopèdies elèctriques? Present i futur de la *Viquipèdia* i el rol de la comunitat catalanoparlant. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 73, 133-145. <https://doi.org/10.2436/rld.i73.2020.3424>

Sumari

1 Introducció: la *Viquipèdia*, estàndard i excepció alhora

El coneixement

La comunitat

Els continguts

L'hipervincle

2 La *Viquipèdia* difon el coneixement, però no és el coneixement

La *Viquipèdia* i Wikidata com a estàndard

El coneixement és un bé comú? Coneixement en temps de *commons*

3 El cas català: l'excepció dins l'excepció

La *Viquipèdia* en català

Amical Wikimedia

Principis: voluntariat, horitzontalitat, diversitat

4 Situació actual de la Viquipèdia

L'error original de la Fundació Wikimedia

Gestió de biaixos

Límits del voluntariat i de la tradició escrita

5 Possible futur immediat: proposta de línies de treball

En l'àmbit tecnològic

En l'àmbit de continguts

En l'àmbit comunitari

Referències bibliogràfiques

1 Introducció: la *Viquipèdia*, estàndard i excepció alhora

El coneixement és inabastable. I malgrat això, la humanitat ha intentat compilar-lo de manera sistemàtica al llarg de la història. Plini el Vell, Vicent de Beauvais o Diderot van assentar les bases de l'enciclopedisme en el món occidental. D'altres ho van fer abans o després, arreu del planeta. Cada civilització ho ha intentat a la seva manera.

Des de 2001, un col·lectiu de voluntaris de tot el món ho estem intentant de nou. La voluntat d'universalitat, condensació i preservació del saber és la mateixa que en les enciclopèdies tradicionals. Però el plantejament és completament diferent. Estem fent una enciclopèdia en xarxa, oberta, descentralitzada, lliure i en la nostra llengua. Es diu *Viquipèdia*, l'enciclopèdia lliure.

Som conscients que no estem inventant la roda. L'adaptem al nostre temps, sabent que mai no acabarem la feina. Perquè entenem que el coneixement no és estàtic, sinó dinàmic. Canvia constantment i això el fa inabastable. És per aquest motiu que el logotip de la *Viquipèdia* representa una bola del coneixement incompleta, on totes les peces són igual d'importants.

El coneixement

La cursa cap al coneixement, doncs, no té meta, és una actitud. És la decisió ferma de caminar, prenent la curiositat com a font de motivació, que es retroalimenta durant el camí.

I en aquest trajecte, l'enciclopèdia és una porta d'entrada a allò desconegut, un tastet d'informació que ens vol despertar l'interès per estudiar més a fons un tema determinat. No ofereix dades exhaustives, sinó que s'ha d'entendre com un primer contacte amb la matèria. Un especialista no farà servir l'enciclopèdia per aprofundir en el seu àmbit d'expertesa, però sí que la pot servir per a consultar informació bàsica sobre fets i principis d'altres disciplines.

La comunitat

Des del punt de vista etimològic, el mot enciclopèdia prové del grec *kýklos* ("cicle") i *paidéia* ("educació"), que es podria traduir per "cicle del saber". Aquesta idea de cercle és molt present a la *Viquipèdia*, en què els rols de lector i escriptor no estan definits, sinó que s'intercanvien constantment. El lector pot ser al mateix temps editor d'articles.

El fet que es tracti d'una obra incompleta i en estat de revisió permanent estimula la participació: quan el lector detecta una manca d'informació, la vol completar. Quan detecta un error, el vol corregir. El desequilibri comporta moviment.

Aquesta participació de la comunitat juga un paper molt important pel que fa a la qualitat de la informació. Tradicionalment, el prestigi d'una enciclopèdia venia determinat pels experts que havien participat a redactar-la. Amb la *Viquipèdia*, això canvia. El fet que es tracti d'un projecte obert permet que la informació sigui actualitzada, revisada i analitzada constantment per milers de voluntaris, cosa que afavoreix una visió més crítica i plural. La qualitat final dependrà dels interessos, les capacitats i la massa crítica de la comunitat.

Els continguts

Si el coneixement és un procés, una enciclopèdia ha de ser un esborrany etern. Les ciències i les arts evolucionen contínuament complementant o desmentint coneixements previs. La *Viquipèdia* fa el mateix. Els seus continguts no són una veritat absoluta i inamovible, són només allò que s'ha aconseguit documentar fins al moment. Però tota informació és sempre susceptible de revisió i millora.

En aquest context de canvi constant, qui té el poder sempre vol imposar el seu punt de vista. Una ideologia, una llengua franca... Tota idea central provoca una força sobre la resta. Per això, a la *Viquipèdia* defensem la descentralització de la informació i ho fem per mitjà del multilingüisme. Volem que tothom tingui llibertat d'accés i pugui gestionar la informació en la seva llengua. Sovint, i gràcies a les llicències lliures, els articles es tradueixen a d'altres llengües. Els continguts es reutilitzen, però sempre tenint en compte que no s'han de

fer simples traduccions de textos, sinó que cal dotar la informació d'un context que sigui útil per al lector en una llengua determinada, fent servir referents i codis propis.

Aquesta adaptació de la informació en funció de la llengua no ha de ser incompatible amb la neutralitat. A la *Viquipèdia* cerquem el punt de vista neutral, i entenem l'objectivitat com allò desitjat però mai del tot assumible, perquè com a redactors no podem escapar de la mentalitat pròpia de la nostra època, del nostre entorn cultural, de la semiòtica de la nostra llengua. Les nostres neurones actuen seguint un mapa mental establert, ens agradi o no, molt relacionat amb el nostre temps i lloc al món.

L'hipervincle

A banda de permetre la participació col·lectiva i la descentralització de la informació, el fet que la *Viquipèdia* sigui un projecte digital la dota d'un avantatge clau respecte de les enciclopèdies tradicionals: l'hipervincle. Abans les enciclopèdies estaven ordenades alfabèticament. Actualment les entrades ja no estan llistades, sinó enllaçades i es consulten fent servir un cercador. Gràcies a l'hipervincle, actualment podem accedir al coneixement de manera transversal i interdisciplinària, connectar conceptes tot evitant les classificacions clàssiques entre matèries, tornar a unir les ciències i les humanitats.

La *Viquipèdia*, doncs, es pot considerar un espai públic del coneixement, en què lectors i editors posem totes les disciplines en comú, interactuem i ens qüestionem, aplicant el mètode científic d'assaig i error, sent conscients de les nostres febleses, que, al mateix temps, són la base del nostre projecte.

2 La *Viquipèdia* difon el coneixement, però no és el coneixement

La *Viquipèdia* i Wikidata com a estàndard

Amb l'arribada d'internet, hem donat per fet que tota la informació queda a un clic de distància. Milers de persones d'arreu del món hi pengen les seves creacions de manera desinteressada. Guies, manuals, fotos, vídeos, tutorials, enciclopèdies i bases de dades. Tota la informació a l'abast. La Fundació Wikimedia promou diversos projectes amb l'objectiu que la suma de tot el coneixement arribi a tota la humanitat de manera gratuïta en la seva llengua, i la *Viquipèdia* n'és un dels projectes més reeixits. La seva versió en anglès va arribar a sis milions d'entrades el gener de 2020. Però aquesta versió és culturalment esbiaixada, amb una sobrerrepresentació de la cultura occidental. De fet, conté menys del 30 per cent dels epígrafs existents en la resta dels 300 idiomes que formen el projecte Viquipèdia, amb més de 50 milions d'articles en total.¹

Molts dels articles sobre una cultura determinada només existeixen en la seva llengua. Hi ha molta feina per fer: s'ha arribat a estimar que una enciclopèdia completa avui dia hauria de tenir uns cent milions d'articles.² Les diferents comunitats wiki locals arreu del món intenten compilar de la millor manera possible la seva cultura en la seva llengua, però sovint tenen poca capacitat d'incidència en el corpus global del projecte. Hi ha milers d'articles sobre catalans en català a *Viquipèdia*, però no tants sobre cultura catalana en castellà, menys en francès i molts menys en anglès. Com podem difondre la nostra cultura a escala internacional si encara estem intentant compilar-la en la nostra pròpia llengua? Com podem accedir a informació que no està escrita en cap de les llengües que dominem? La defensa del multilingüisme en línia obre tantes oportunitats com reptes.

Per aquesta i moltes altres raons, el 2012 es va crear Wikidata, una base de dades multilingüe que té l'objectiu de proporcionar una font comuna per a certs tipus de dades (dates de naixement, coordenades, noms, registres d'autoritat...) gestionada de manera col·laborativa per voluntaris d'arreu del món. Així, quan hi ha un canvi de govern, només cal actualitzar l'element corresponent de Wikidata i automàticament s'actualitzarà en totes aquelles aplicacions que hi estiguin vinculades, siguin Viquipèdia o qualsevol aplicació de tercers. No cal inventar la roda cada vegada. Aquest model de col·laboració ajuda a reduir la disglòssia cultural existent, ja que comunitats petites poden tenir un impacte global més gran d'una manera molt més eficient. A mitjà

¹ Font: <https://stats.wikimedia.org>.

² https://en.wikipedia.org/wiki/User:Emijrp/All_human_knowledge.

termini, tota consulta a Wikidata inclourà les dades d'arreu, no només d'aquelles cultures o comunitats històriques amb capacitat d'influència.

I per què Wikidata i no un altre? Sovint a internet els estàndards no s'esdevenen per la seva capacitat de generar autoritat, sinó per la capacitat de generar tràfic i d'actualitzar-se. No guanya el millor, sinó el que concentra més gent i s'actualitza més ràpid, i aquest és un dels punts forts del projecte, que hi ha milers de voluntaris actualitzant constantment la informació. El resultat és que qualsevol aplicació o projecte relacionat amb les dades massives o *big data* ja es pot aprofitar de tot aquest coneixement estructurat, i de manera gratuïta. Assumint això, cal repensar quin paper hi volen tenir els agents de coneixement clàssics (universitats, centres de recerca, institucions culturals) i quin és o serà el rol dels repositoris d'autoritats a escala mundial, quan noves eines els estan mapant i interconnectant, tot creant una nova centralitat.

Les dades per si soles no són coneixement. Són informació. Amb l'aparició d'una nova ecologia molt densa de dades a l'abast de tothom correm el risc d'intentar simplificar excessivament el món: simplement descrivint-lo, encara que sigui de manera molt detallada, potser no l'entendrem. Sabent que Dostoievski va néixer el 1821, va morir el 1881 i que era existencialista no entenem ni Dostoievski ni l'existencialisme. Ara més que mai necessitem eines que ens ajudin a contextualitzar la informació, a tenir un criteri propi, a generar coneixement basant-nos en aquesta informació, i que fomentin una societat amb un fort esperit crític. Tampoc no cal oblidar que —per si mateixes— les dades no són objectives, encara que aparentin una suposada neutralitat. La selecció de dades que cal documentar és un biaix en si mateix. Analitzar o no el sexe, l'origen, la religió, l'alçada, el color d'ulls, el posicionament polític, la nacionalitat d'un grup humà pot condicionar l'anàlisi posterior. La codificació o no d'una dada en particular dins d'un conjunt pot informar d'una realitat i camuflar-la alhora. Sense interpretació les dades no serveixen de res.

Seguint la filosofia wiki, la feina es va fent de manera col·laborativa, asimètrica, però continuada. Tothom pot col·laborar en la creació i el manteniment dels continguts, però també dels vocabularis, de les propietats dels elements i de les taxonomies amb què es classifica la informació. Estem decidint com organitzem la informació del món i ho estem fent d'una manera oberta i participativa, com un exemple del que es pot arribar a fer amb la tecnologia. Sabem que el coneixement humà evoluciona per acumulació, que la cultura occidental és essencialment heretada. La nostra realitat és d'una manera determinada gràcies als avenços tecnològics, socials, polítics i filosòfics dels qui ens han precedit. És per això que les generacions d'avui no hem de descobrir l'electricitat, aprofitem els esforços dels nostres avantpassats. En canvi, amb internet per primera vegada podem ser partícips d'un dels fenòmens que marcarà la història de la humanitat: estem definint i generant un nou ecosistema informatiu sobre el qual es basarà una possible nova revolució cognitiva, amb la sort que hi podem participar, qüestionar-lo i millorar-lo mentre es genera. Entre tots podem participar en un projecte històric a l'altura dels grans avenços de la humanitat.

Tot el text de la *Viquipèdia*, i moltes de les imatges i altres continguts, està disponible sota la llicència lliure Creative Commons Reconeixement-Compartir igual, cosa que vol dir que qualsevol pot utilitzar tot el material de la *Viquipèdia* (text, imatge, àudio i vídeo), sempre que en citi l'autoria. La *Viquipèdia* no nega l'economia sobre els continguts, ans al contrari, permet fer ús comercial de tot el que s'hi publica, sempre que qui ho faci alliberi també les seves aportacions perquè d'altres les reutilitzin. És un sistema de producció cultural basat en la reciprocitat i la col·laboració.

El coneixement és un bé comú? Coneixement en temps de *commons*

El coneixement és un bé comunal, com els *commons* anglesos o els emprius catalans?

Amb l'arribada d'internet, durant els anys 90 diversos activistes van veure que era un espai "comú", que calia regular per evitar-ne el mal ús. Diversos acadèmics van trobar que el concepte de *commons* els ajudava a conceptualitzar els dilemes sorgits de la informació digital distribuïda.

El *commons* és un bé comú, un recurs compartit per un grup de persones. Un bé comú pot ser des d'una nevera, un camp de futbol o una biblioteca, fins a l'espai, l'atmosfera o internet. Alguns estan molt limitats (un parc) i d'altres afecten diverses comunitats (el Danubi o internet, per exemple). El coneixement també és un recurs compartit.

Els recursos compartits, els *commons*, generen uns problemes que tenen a veure amb el comportament humà, per això es parla que estan sotmesos a dilemes socials. Segons Elionor Olstrom, cal regular els *commons* per evitar les situacions de congestió, conflicte, sobreexplotació, pol·lució o degradació.

Quines són les diferències entre els béns comuns tradicionals i el coneixement?

Davant dels *commons*, els recursos físics compartits, hi ha el *knowledge commons*, el conjunt d'informació, de dades i de contingut de propietat col·lectiva i gestionada per una comunitat d'usuaris. El *knowledge commons* no és subtractiu, al contrari. Com més gent conegui un tema, més gran serà el benefici comú. Si el coneixement és sumatori, un dels reptes de la nostra generació és garantir-ne l'accés obert per a tothom. El coneixement no és exclusiu. L'ús d'una persona no afecta la capacitat d'un tercer d'utilitzar-lo també al seu torn.

Les característiques bàsiques dels *commons* són l'equitat, l'eficiència i la sostenibilitat; un dels factors crítics del coneixement digital és el canvi constant de tecnologies i xarxes que afecten el fet de com el coneixement és gestionat, governat, generat, emmagatzemat i preservat.

Un altre aspecte destacat és que la història dels *commons* està directament relacionada amb la història de la democràcia i de la llibertat. En el cas dels *knowledge commons*, un factor important ha sigut la cursa per la hiperprotecció intel·lectual del coneixement.

En un món marcat per la Llei de la propietat intel·lectual i per una visió industrial de la creació, el 2001 apareix la *Viquipèdia*, una enciclopèdia lliure i gratuïta, en què tots els editors som voluntaris i en què els lectors són potencials editors. Els editors de la *Viquipèdia* sintetitzen coneixement existent i en fan un resum per a tots els públics, sempre citant les seves fonts. Per això la *Viquipèdia* no és el coneixement, sinó que n'és un canal de divulgació. És un *commons* de divulgació. Però el divulgador no és la font. Ni el coneixement.

3 El cas català: l'excepció dins l'excepció

La *Viquipèdia* en català

El projecte *Viquipèdia* és realment internacional i multilingüe: hi ha més de 300 edicions en diferents llengües, que funcionen de manera autònoma.

Just dos mesos després de la creació de la *Viquipèdia* en anglès, el 16 de març de 2001, el fundador Jimmy Wales va anunciar que tenia la intenció de crear viquipèdies alternatives en altres llengües i, alhora, afegia que hi havia especial interès en la versió en català. El mateix dia, i amb pocs minuts de diferència, es van crear els nous dominis deutsche.wikipedia.com i catalan.wikipedia.com. La *Viquipèdia* en català va néixer aquell dia i va ser la segona que va tenir articles publicats, ja que l'alemanya no va introduir cap contingut fins a dos mesos després, mentre que la catalana ja tenia la primera entrada el 17 de març —l'endemà— amb el mot “àbac”.

La *Viquipèdia* és només un exemple de l'activitat dels catalans a la xarxa, d'un activisme cívic en favor d'una llengua. Amb més de 600.000 entrades, la *Viquipèdia* es troba entre les versions amb més articles. I no només destaca en quantitat de continguts, també és líder en qualitat: lidera el rànquing dels 1.000 articles que tota *Viquipèdia* hauria de tenir i supera fins i tot la totpoderosa versió en anglès. Molts dels que utilitzem el català a internet encara ho fem amb un punt d'activisme contra la diglòssia imperant. Actualment, cinc de les deu webs més visitades del món compten amb una versió en català. Tot i així, la situació d'aquesta llengua no està plenament normalitzada, malgrat tots els avenços. Per això, els editors de la *Viquipèdia* en català destaquen per la seva actitud treballadora, per les seves ganes de fer més i millors coses que els altres. És un reflex del tarannà català: la nostra única arma per guanyar-nos la confiança de la resta del món sempre ha estat la capacitat de treball.

El català és un factor de cohesió interna, l'idioma de comunicació i treball i un factor diferencial amb altres comunitats del món. En efecte, la *Viquipèdia* en català té un nombre d'articles molt superior del que

pertocaria per nombre de parlants. La militància lingüística motiva a treballar més i millor, ja que es detecta la necessitat d'ampliar contingut en català.

A internet, la neutralitat de la xarxa i l'existència de plataformes obertes fàcilment adaptables a diversos idiomes han estat clau de cara a l'èxit de la nostra llengua. La xarxa afavoreix l'activisme i la possibilitat de reunir gent amb objectius similars: és una eina que connecta. Per això, en una societat amb una tradició cívica, associativa i col·laborativa com la catalana, internet ha estat una plataforma ideal per fer visible una llengua i una cultura pròpies. Allà on no hi ha fronteres o barreres polítiques, com és el cas d'internet, les iniciatives catalanes aconseguen major presència que en el món físic, fet significatiu que posa en evidència les constants traves que patim en aquest sentit.

Jimmy Wales, l'octubre del 2013, va posar la versió catalana com a exemple i va assegurar en una conferència en la Vrije Universiteit de Brussel·les que la versió catalana és “molt més gran del que un s'imaginaria pel nombre de persones que parlen català”. “Els catalans són molt apassionats de la seva llengua, la qual ha estat històricament amenaçada”, explicava Wales. A tall de comparació, això vol dir que tot i tenint més de 20 vegades més parlants, la *Wikipedia* en castellà només té el doble d'entrades, o la francesa el triple que la catalana.

La *Viquipèdia* depèn només de nosaltres. De tothom. Cada cop que llegim un article a la *Viquipèdia* ens hauríem de sentir interpel·lats a millorar-lo o a crear-ne de nous. Pots per aquest motiu la comunitat viquipedista catalana és sovint definida com a bona acollidora de novells; no ens podem permetre el luxe de perdre'n cap. Si no ho fem nosaltres, qui ho farà?

Amical Wikimedia

La *Viquipèdia* en català (o *Viquipèdia* en valencià) ha esdevingut l'eina de democratització del coneixement a gran escala més important dels últims temps. Per estrènyer els llaços entre el món wiki i el carrer, el 2008 va néixer Amical Wikimedia, una organització de voluntaris que promou el coneixement lliure en català i la cultura catalana en totes les llengües del món a través dels projectes de la Fundació Wikimedia.

La història d'Amical Wikimedia no ha estat ni molt menys planera. Durant anys va haver de lluitar feroçment per obtenir reconeixement internacional dins la comunitat viquipedista, enquistada en el model de representativitat per estats.

Tot i ser horitzontal i neutre, internet tendeix a reproduir els models del món físic. Quan es creen associacions locals, capítols o divisions de qualsevol organisme o projecte internacional, sovint es fa per estats. Després de picar molta pedra, Amical va aconseguir fer veure que és absurd que un projecte dividit en 300 llengües organitzés els seus capítols per estats, que en molt pocs casos són monolingües.

Com que els catalans sempre volem tenir veu pròpia, sovint defensem la creació d'aquestes agrupacions segons interessos lingüístics o temàtics en lloc de fronteres territorials. La nostra particular situació com una nació sense estat sovint ha exercit de detonant per a generar canvis en diverses organitzacions internacionals. Un clar exemple d'això és el domini .cat, que va ser el primer domini de primer nivell atorgat a una comunitat lingüística i no a un estat, fet que va obrir la porta a la creació d'altres tipus de dominis no territorials. En el cas de la *Viquipèdia*, l'associació Amical Wikimedia, d'amics de la *Viquipèdia* en català, va promoure que la Wikimedia Foundation creés les organitzacions temàtiques, un tipus de capítols de Wikimedia basats en interessos comuns i no en fronteres.

El 7 de juny del 2013, finalment, la Fundació Wikimedia (Wikimedia Foundation) va reconèixer oficialment l'Amical Wikimedia com una organització temàtica, la qual va esdevenir la primera associació oficial que té un àmbit d'actuació no estatal. Un cop aprovada, Amical es va convertir en la primera organització d'aquestes característiques a tot el món i va servir de model a altres projectes similars.

Principis: voluntariat, horitzontalitat, diversitat

L'associació es defineix pel seu voluntariat i aquest treball comunitari és la base de tota la feina que es duu a terme fora de línia. El voluntariat implica una feina no remunerada però sobretot una actitud concreta, lligada

a l'etimologia de la paraula: els socis “volen”. Volen apropar-se a determinats sectors culturals, volen sumar nous usuaris, volen millorar el contingut dels projectes Wikimedia, volen estendre els principis wiki fora de la xarxa. I per això estan disposats a aportar la seva feina i els seus coneixements de manera desinteressada als diferents projectes impulsats per Amical.

Amical és un referent mundial pel que fa a la col·laboració amb institucions culturals, sobretot amb museus i biblioteques. Quan presentem aquests projectes en conferències i jornades al voltant del món, la gent sempre ens pregunta per què editem en català i no en castellà o francès. A part d'explicar què és el nostre domini lingüístic, solem comentar que tots els catalans som —com a mínim— bilingües i que ens seria molt fàcil consultar i escriure una wiki en castellà, francès o italià, idiomes amb un públic potencial molt més gran, però això seria probablement una sentència de mort per al nostre idioma. També els sorprèn que aconseguim aquest nivell de compromís entre les institucions culturals i els editors voluntaris. A Europa, la major part dels museus i les biblioteques van ser creats gràcies a les col·leccions reials, però no a Catalunya, on va ser la societat civil qui va prendre la iniciativa i va crear un dens teixit cultural propi. És per això que està en l'ADN de les institucions culturals col·laborar amb la societat civil. Aquesta actitud està molt relacionada amb l'esperit wiki: si no ho fem nosaltres, no ho farà ningú. Si vols que una cosa existeixi, crea-la i comparteix-la amb els altres. El millor de tot és que som una comunitat molt oberta. Els editors catalanoparlants col·laborem amb qualsevol projecte que s'iniciï arreu del món. Dins de la comunitat viquipedista internacional ens han conegut sempre com la *Catalan Army*, perquè sempre som els participants més actius i sempre que podem ajudem d'altres comunitats amb les traduccions o amb el que faci falta.

La *Viquipèdia* i els seus projectes germans es regeixen per una sèrie de principis que es poden traslladar al món real. El primer sens dubte és l'assumpció que tothom suma i millora el projecte fins que es demostrï el contrari, cosa que es coneix com a “pressuposeu bona fe”. L'associació està oberta a qualsevol persona que sigui afí als valors del moviment i vulgui treballar de manera voluntària (fet que es prova amb les contribucions prèvies o l'aval d'altres companys en el cas de ser persones no editores). Creiem fermament que com més gent i més diversa, millor seran els projectes.

Per això també hi ha força llibertat per a engegar projectes i cadascú pot fer la tasca que consideri oportuna o coordinar els seus propis actes sempre que no contradiguin els principis generals de l'associació. Es considera que qualsevol voluntari muntarà esdeveniments o farà contactes que beneficiïn els projectes Wikimedia i que, a més a més, ho farà de la millor manera possible, per tant les possibles deficiències o discrepàncies es resolen sempre considerant aquesta bona fe implícita.

Aquesta assumpció és indispensable per a subscriure el segon principi, el de llançar-s'hi (“sigues valent” diu el lema de la *Viquipèdia*, que anima tothom a editar-la). Els projectes han de ser autogestionats i sostenibles.

Autonomia no implica solitud. Amical Wikimedia té en la cohesió interna un dels seus pilars i creiem fermament en el treball col·laboratiu com a manera de treballar, en línia i al món real. Quan un voluntari endega una nova iniciativa pot demanar el suport dels companys en la gestió, reunions prèvies, assistència a tallers, resolució de dubtes... Els socis membres es comprometen quan es donen d'alta a l'associació a intentar ajudar els projectes nous o ja existents en la mesura de les possibilitats de cadascú, sense oblidar que estem parlant de voluntaris.

Aquesta força i entusiasme dels voluntaris ha dut Amical Wikimedia a rebre prestigiosos premis, com el Premi LletrA de projectes digitals a internet 2011, atorgat per la Universitat Oberta de Catalunya i la Fundació Prudenci Bertrana; el Premi Pompeu Fabra 2012, atorgat per la Generalitat de Catalunya; el Premi Francesc de Borja Moll 2013, atorgat per l'Obra Cultural Balear, i el Premi Nacional de Cultura 2014, atorgat pel Consell Nacional de la Cultura i de les Arts.

Ara bé, com sempre, els projectes depenen de les persones. En els darrers anys hi ha hagut una renovació de l'equip que lidera i gestiona l'Amical Wikimedia. I un dels principals reptes actuals de la nova junta és mantenir el pes específic de l'organització en el discurs global, mantenir aquesta ferma en els principis, la coherència en la programació i no caure en una deriva folklorista.

4 Situació actual de la Viquipèdia

El 2021 la *Viquipèdia* farà vint anys. A grans trets, es pot considerar que el projecte ha sigut un èxit, perquè ha aconseguit documentar el coneixement de la humanitat de manera gratuïta, lliure i en centenars d'idiomes. Vint anys enmig de la revolució d'internet són tota una vida. Es podria dir que la *Viquipèdia* és una de les àvies d'internet.

En vint anys, els hàbits de consum de continguts han canviat. L'audiovisual ha passat pel davant del text, la superficialitat ha guanyat a la profunditat. De llegir l'article hem passat a llegir el titular; de llegir el titular, a llegir el tuit. Hem arribat a retuitar un tuit sense llegir-lo, només perquè està escrit d'una manera que apel·la al nostre sistema emocional, i actuem per impuls. Hem passat d'una internet liderada per comunitats que compartien coneixement a una internet liderada per corporacions que exploten els nostres sistemes emocionals per conèixer-nos millor i vendre aquesta informació a tercers.

Sempre hem dit que la *Viquipèdia* era la porta d'entrada al coneixement. En aquest procés de simplificació cognitiva i de promoció de les emocions i els pescaclics, per desgràcia, per a molts la *Viquipèdia* s'ha convertit en el coneixement. Hi ha una generació que ja ha accedit al mercat laboral per a la qual la *Viquipèdia* era el coneixement, no la porta d'entrada, per a la qual la *Viquipèdia* és el final del recorregut cognitiu, no el principi i saber d'un tema significa haver-se llegit un article wiki. Confonem informació i coneixement. Un dels riscos és que la *Viquipèdia* passi de ser una font massiva i generalista i molt consultada a ser una font de resistència, un reducte per a amants del coneixement en una societat hiperaccelerada.

D'altra banda, aquests vint anys de projecte també n'han afectat la comunitat d'editors. A grans trets, es tracta d'una comunitat madura, que té dificultats per renovar el seu grup de voluntaris, i on s'han establert certs rols de poder, tant en els àmbit *intra*wiki (entre administradors, editors, revisors...) com *off*wiki, entre comunitats en el marc Wikimedia (relacions entre comunitats d'editors, capítols nacionals, temàtics i grups d'usuaris i la Fundació Wikimedia).

L'error original de la Fundació Wikimedia

La *Viquipèdia* va triomfar perquè va aportar un nou sistema de treball en la gestió del coneixement, que permetia centenars de milers d'aportacions petites en la construcció d'un corpus comú. Per tal de gestionar la seva pròpia comunitat i el projecte internament, el 2003 es va crear la Fundació Wikimedia, que s'encarregava de vetllar pel projecte des dels punts de vista legal, d'infraestructures i de gestió comunitària. Més endavant van començar a sorgir capítols estatals i capítols temàtics, com l'Amical Wikimedia. La governança entre aquests capítols i la relació entre aquestes organitzacions i les comunitats d'editors sempre han sigut complexes. Al meu parer, es deu al fet que, en comptes d'intentar adoptar el model wiki al món real, vam intentar copiar el sistema de les organitzacions no governamentals clàssiques, i això va provocar que, progressivament, s'anés creant una distància entre les comunitats d'editors i aquest entorn metaorganitzatiu, més enfocat a la gestió de recursos econòmics i a la relació de rols de poder. És un error original que va quedar amagat durant els anys de creixement comunitari, mentre el nombre d'editors continuava creixent i tot anava bé, però que amb el temps va mostrar les seves friccions, sobretot a l'hora de prendre decisions de pes.

Tot això s'ha posat de rellevància en el procés de redacció de l'estratègia 2030, que inicialment s'havia volgut fer de manera oberta i participativa, però en què la Fundació Wikimedia ha optat per acabar contractant gestors externs per a dinamitzar unes comunitats d'editors massa allunyades. Els capítols nacionals i temàtics no han servit per fer de pont entre organització, comunitat i metaorganització. Molts d'aquests capítols han passat de representar la comunitat d'editors locals a representar els interessos de la Fundació Wikimedia dins d'un territori. Tampoc s'ha pogut incorporar la diversitat com a tal, més enllà de petites actuacions de maquillatge estètic i fotos amb gent d'arreu del món. El model ha patit un test d'estrès i ha fallat. Segons la meua opinió, per un problema ètic. L'accés a fons econòmics ha pervertit moltes d'aquestes comunitats. I les comunitats d'editors han acabat tolerant aquesta infraestructura perquè no afectava el seu dia a dia com a editors. Molts capítols han passat d'un model en què prevalia el voluntariat (ètica) a un model en què prevalia l'eficiència (finançament). Hem canviat els principis pels recursos.

Han sorgit veus crítiques al respecte, entre les quals m'incloc, però sembla ser que no tenim prou pes específic per denunciar els riscos als quals s'enfronta el projecte: una comunitat madura i amb poca renovació, un distanciament entre organització i editors, uns canvis en el consum dels lectors i una manca d'estratègia o de visió de projecte a mitjà i llarg termini.

Editar la *Viquipèdia* és un acte ètic, divertit i polític, alhora. Però amb els anys, la Fundació Wikimedia ha permès i fomentat que el lideratge passés dels editors voluntaris a treballadors a sou, de vegades de forta rotació, que es mouen per uns principis econòmics i no ètics. La metaorganització ha encotillat els principis wiki. Un sistema d'organització clàssica (distribució geogràfica del poder amb una forta presència estatunidenca) està aconseguint limitar un sistema d'organització wiki (distribuït i en el qual tothom és un potencial contribuïdor).

Gestió de biaixos

Un dels grans reptes del coneixement actual, no només en l'àmbit wiki, és corregir-ne els biaixos. La història sempre es mira des del present, i una wiki és un lloc idoni per reescriure el coneixement humà i corregir-ne el punt de vista, incorporant-ne d'altres. Corregir els biaixos és fomentar la diversitat: el biaix pot ser de gènere, d'edat, geogràfic, professional, cultural i històric. Cal evitar la visió paternalista i reduccionista de diversitat cap al biaix de gènere i el que el propi moviment wiki denomina *sud global*, des d'un punt de vista estatunidenc. Corregir biaixos epistemològics és un dels reptes clau del projecte, però s'està afrontant d'una manera naïf. Com a viquipedistes, cerquem diversitat de punts de vista i de fonts. Una wiki és la suma d'una gestió de continguts i d'una gestió comunitària. Pel que fa a continguts, tot article enciclopèdic és culturalment marcat (els autors tenen un filtre cultural marcat pel seu lloc d'origen, posicionament social, religiós, de gènere, d'edat...), per això la diversitat d'editors permet cercar la neutralitat o apropar-s'hi. La *Viquipèdia* és un dels llocs més idonis per parlar de biaixos i per posar-hi remei aportant diversitat.

El projecte vol arribar a tothom i parlar de tot. Com més divers, menys biaix. Si tens contingut tècnic, no importa tant la diversitat, però si fas contingut discursiu cultural, és normal que vulguem incloure gent per disminuir el biaix, els usuaris tenen visions diferents i neutralitzen i milloren el contingut del projecte. La diversitat d'editors i fonts permet mantenir un ecosistema, en contra del monocultiu. No parlem de quota (de gènere, territorial o cognitiva), parlem de reduir biaixos de contingut. No volem definir un cànon comú, avui dia els cànons són mòbils i vius. Volem promoure la diversitat de cànons, ja que en el multilingüisme no hi ha una jerarquia de llengües: una llengua no és millor que una altra perquè té més parlants.

Límits del voluntariat i de la tradició escrita

Un altre dels reptes actuals qüestiona els límits epistemològics del projecte: com compilar coneixement en entorns sense tradició de voluntariat o sense tradició escrita?

Per editar la *Viquipèdia* cal una cosa bàsica: temps lliure. Els voluntaris editem la *Viquipèdia* en el nostre temps d'oci. Però el concepte d'oci està fortament vinculat a la societat de consum. Hi ha comunitats d'editors en què el concepte mateix de voluntariat encara no està estès. Com promoure un projecte fet per voluntaris en àrees del planeta sense tradició de voluntariat?

D'altra banda, el projecte afronta un altre biaix, en aquest cas sistèmic, que és el de documentar coneixement d'àrees del planeta sense tanta tradició escrita o acadèmica. Per exemple, tota l'Àfrica subsahariana pateix un biaix sistèmic en l'àmbit wiki, està subrepresentada pel que fa a contingut, participació i perspectiva. Conceptes asimètrics com *nord global* i *sud global*, en què casualment Austràlia forma part del nord global i la Xina, del sud, juntament amb d'altres com *països en vies de desenvolupament*, *països emergents* o *tercer món*, només ajuden a jerarquitzar altres realitats, situant-les en una altra categoria, un altre nivell, un altre pla, en què es fa més difícil la interacció d'iguals. Són maneres més o menys afortunades d'evitar dir la paraula *inferior*.

Però Occident té uns sistemes de gestió social i del coneixement molt definits, i l'acadèmia només accepta l'existència d'altres grups quan s'adapten a la seva manera de fer. Per desgràcia, sovint entenem la multiculturalitat o la integració com a col·lectius que s'adapten al nostre cànon.

Com podem fer, doncs, que les institucions africanes (per exemple) puguin contribuir al cànon global sense ser assimilades? El concepte mateix de cànon és encara vigent? Les universitats africanes han de poder parlar de continguts locals, però no són vàlides per parlar de ciència? Donaríem el mateix valor a una publicació científica publicada a Harvard que a la Universitat de Nairobi? Com ens relacionem amb altres formes de coneixement, algunes fins i tot sense tradició escrita? Quins són els punts reals que afavoreixen l'intercanvi epistemològic? Queden, doncs, moltes qüestions per resoldre.

5 Possible futur immediat: proposta de línies de treball

Com diu l'historiador Yuval Noah Harari, estem enmig d'un procés de revolució cognitiva que canviarà per sempre el que avui entenem per humanitat. En aquest escenari, fer qualsevol predicció de futur és com jugar als daus. Una aposta cega. No podem predir com serà la societat ni internet d'aquí a uns anys, però sí que podem marcar unes línies de treball perquè s'assembli a com ens agradaria que fos el futur. Presento aquí, doncs, algunes propostes de línies de treball en els àmbits tecnològic, de continguts i de comunitat, per tal de fer evolucionar el projecte Viquipèdia a una nova fase.

En l'àmbit tecnològic

- **Els principals lectors de la *Viquipèdia* seran les màquines:** en un entorn cada vegada més audiovisual i en què la veu està guanyant terreny com a interfície d'ús (primer vam fer servir els teclats; després, les pantalles tàctils i ara, la veu) és probable que la *Viquipèdia* ens sigui llegida per una màquina. Demanarem al nostre sistema “què va passar a Waterloo?” i ens explicarà X o Z. Que ho faci en la nostra llengua depèn de diversos factors, i un d'ells és que hi hagi un corpus de coneixement suficient en la nostra llengua, que s'hagi pogut fer servir per a “entrenar” les màquines a parlar el nostre idioma. En aquest cas, el projecte de la *Viquipèdia* en català haurà sigut determinant a l'hora de crear un corpus de coneixement en obert en la nostra llengua per a ensenyar a parlar català a les màquines.
- **Cal repensar els arxius nacionals:** cal pensar més enllà de l'arxiu nacional físic. O de la biblioteca nacional. Cal dissenyar polítiques públiques que defineixin un repositori nacional obert, una mena d'arxiu digital de Catalunya o dels territoris catalanoparlants, on es conservi un corpus de bases de dades de les quals pugui xuclar tothom (grans proveïdors tecnològics, universitats, APIs, apps...). El coneixement físic pot estar distribuït, però cal definir estàndards que facilitin la interoperabilitat de la informació que es genera a casa nostra, perquè pugui ser reaprofitada per entorns automatitzats. Volem un corpus català, obert i interoperable.
- **Foment d'una API multilingüe:** fa unes dècades es va considerar que fer una enciclopèdia en català era un projecte de país, per normalitzar la situació d'una cultura i d'una llengua. El 2020, un determinat ús de la tecnologia pot suposar la potenciació del multilingüisme o la desaparició de centenars de llengües; cal centrar esforços a fer la nostra llengua el més interoperable possible. Cal crear corpus de coneixement, de continguts, de vocabularis, que siguin oberts i interoperables, de manera que quan un privat desenvolupi una nova solució tecnològica comercial no li costi diners adaptar-hi una versió catalana. Hi ha comunitat, talent i disponibilitat per a realitzar aquest tipus de projecte, que podria situar la llengua catalana com l'estudi de cas de referència en el camí cap al multilingüisme. Grans projectes com Wikipedia ja l'han fet servir com a llengua de treball base en els seus sistemes de traducció semiautomàtica, per exemple, gràcies al volum de corpus de coneixement obert i de comunitats actives interessades.

En l'àmbit de continguts

- **Diversitat multicànon**

El projecte Viquipèdia ha de fer l'esforç per sortir del cànon occidental i anar cap a un escenari on es faci òbvia la universalitat de cànon. Cada cultura ha de definir el seu cànon, quins són els articles o el coneixement bàsic que cal preservar i difondre? El que per a nosaltres pot ser bàsic (cultura, llengua, art) per a una altra llengua pot ser la natura o la moda (baobab, kilt escocès). No podem copiar el cànon.

No podem pressuposar el cànon dels altres. La diversitat es pot entendre com la defensa i el respecte no del que tenim en comú sinó del que tenim de diferent. En un entorn enciclopèdic, és probable que els europeus tinguem alguns perfils similars, però en altres llengües no. El contingut local, tot i ser canònic per algunes cultures, no arriba a ser universal perquè es veu com a exòtic des de fora. Qui és el Shakespeare del swahili? I del danès? Cal fomentar projectes de participació distribuïda per evitar biaixos cognitius entre les wikis, que totes les wikis tinguin els articles bàsics de cada llengua. No poden faltar els articles bàsics d'altres cultures. No només hem d'incloure el coneixement entès com a universal sinó el coneixement rellevant per a totes les llengües.

- **Foment del multilingüisme**

Cal fomentar que la comunitat wiki en l'àmbit global sigui més multilingüe en la documentació i en la comunicació pública. Hem acceptat l'anglès com a llengua franca de treball, però fent-ho sacrificuem els principis mateixos que ens constitueixen com a comunitat. Per comoditat acabem donant suport a l'imperialisme anglocèntric. Tots en som còmplices. La conversa en profunditat ha de ser en la pròpia llengua. Acabem simplificant el discurs per poder comunicar-nos globalment. Acabem fent titulars però perdem profunditat. Això genera asimetries en la metagestió del projecte, en què els anglòfons de naixement se senten més còmodes a l'hora de discutir polítiques o estratègies i acaben imposant el seu punt de vista sobre tot el projecte.

En l'àmbit comunitari

- **Incorporar discurs a la comunitat i cercar un nou lideratge**

Es pot editar la *Viquipèdia* sense tenir discurs, sense saber ben bé per què ho fas, però el discurs enriqueix. Un dels trets definitoris d'Amical Wikimedia en el període 2008-2018 va ser la seva coherència discursiva. Fèiem projectes que corresponien a una estratègia que estava programada sobre la base d'un discurs previ. Tota acció, tota activitat i tot concurs d'edició responien a una manera de veure el món, de veure el projecte wiki. El discurs, el coneixement, et dona el mapa i el context. Afegeix coherència a la teva estratègia. Amical va passar del reconeixement a la coherència. Hem sigut eficients perquè tenim valors. I l'eficiència és un dels valors. Si m'ho crec, tinc més compromís. El discurs dona coherència a una estratègia. Un dels principals reptes per al període 2018-2022, amb una nova junta, és mantenir aquesta coherència i evitar una folklorització del projecte.

En l'àmbit global, això no passa. La Fundació Wikimedia fa servir un llenguatge corporativista barrejat amb filosofia new-age bonista que sovint sembla un manual d'autoajuda per a innovadors. Gent inexperta que sovint fa servir una barreja de missatge economicista (eficiència) i tocs de filosofia zen, però mal barrejat. Com altres grans corporacions tecnològiques establertes a la costa oest americana, fan servir una comunicació corporativa "progressista" però buida de contingut. I això es deu al fet que no pots comunicar un moviment si no en formes part. No es poden compartir els valors wiki des de fora. I aquesta falsa argumentació ha acabat penetrant en les comunitats wiki, sobretot en les metacomunitats, aquelles que es dediquen a la governança i la representativitat. El *post-it* per sobre de l'argument. El titular per sobre del contingut.

Al meu parer, caldria dissoldre la Fundació Wikimedia o convertir-la en un mer gestor tècnic (infraestructura legal i tècnica) i retornar el poder sobre el projecte a les comunitats. Un projecte distribuït amb un lideratge distribuït. No pot exercir d'altaveu qui no representa la comunitat, qui no coneix la comunitat, qui no en forma part. Cal refer l'equilibri de l'ecosistema wiki. Igual que a la natura, la diversitat fomenta aquesta riquesa i preserva l'equilibri.

Referències bibliogràfiques

Kolbe, Andreas. (2 de desembre de 2015). [Whither Wikidata?](#) *The Signpost*.

Ostrom, Elinor. (1990). *Governing the Commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pintscher, Lydia. (9 de desembre de 2015). [Wikidata: Knowledge from different points of view](#). *The Signpost*.